

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ ПЕРІОДУ НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ В СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ (1941-43 рр.)

*Геннадій Івануценко
директор Державного архіву Сумської області.*

Вивчення цієї теми є сьогодні дуже актуальним. Адже раніше при її висвітленні користувалися дослідженнями, які пройшли крізь решето комунототалітарної цензури. Сьогодні постає можливість об'єктивного, неупередженого аналізу означеної проблеми.

Значний інтерес в даній галузі являють сьогодні праці В. Косика, Б.Ержабкової та інших науковців, які дослідили це питання як на загальноукраїнському рівні¹, так і на прикладі Райхскомісаріату Україна².

Основними джерелами пошуку матеріалів по Сумській області слугують передусім звіти про діяльність освітніх установ, матеріали періодичних видань та інші архівні документи. Найбільший інтерес становлять такі видання як "Сумський вісник" (1941-1943рр., м.Суми), "Голос Охтирщини", "Відродження" (Ромни), "Путивлянин", а також кролевецькі, шосткинські й лебединські видання³.

Слід зазначити, що, вивчаючи матеріали газет, не можна всерйоз ставитися до пронімецької риторики, неодмінної в часи окупації. Хоча навіть крізь неї проглядається стримане ставлення авторів освітніх публікацій до "нового порядку".

Освітня політика на Сумщині мала кілька напрямів. Основна увага зосереджувалася на початковій школі, яка мала 4-річний термін навчання. Відвідувати її мусили всі здорові діти з 7 до 11 років. За порушення цієї вимоги батьків штрафували. Програма 4-річного навчання включала такі предмети: рідна мова, німецька мова (з 2-го класу), лічба, малювання, чистописання, співи⁴.

В цей період було налагоджено видання навчальної літератури. Але в перші місяці німецької окупації користувалися радянськими підручниками, з яких було зроблено купюри. Проаналізовані документи дають можливість зробити висновок, що ця література друкувалася в Харкові. Авторський колектив очолював декан історико-філологічного факультету Харківського університету професор Парадиський.

Цим колективом було укладено "Буквар", "Малюнки до букваря", "Збірник вправ з орфографії для 2-3-4 класів", "Рідне слово – читанку для 2-3-4 класів", "Розмовник з німецької мови". Підручники надходили в Охтирку, ймовірно, до відділу народної освіти просвітянськими каналами, а вже з ним укладали угоди про їх придбання Великописарівський, Тростянецький, Лебединський райони Сумської та деякі райони Полтавської області⁵.

Згідно з інформацією Охтирського відділу освіти в 1941-42 навчальному році в районі працювало 53 школи, в яких у 1-4 класах навчалося 3000, а в 5-10 класах – 1600 учнів. На 1 жовтня 1942р. працювало вже 62 початкові школи, де в 1-4 класах було 4300 дітей і 230 вчителів⁶. У Краснопільському районі діяло 34 школи⁷. В школах Роменського району на 1 січня 1943 року навчалося 6452 учні і працювало 680 вчителів⁸.

Найбільш актуальним освітнім питанням було присвячено багато статей в місцевих періодичних виданнях, давалася оцінка діяльності шкільних закладів. В окремих газетах досить часто друкувалася “Дитяча сторінка”⁹. На основі цих публікацій можна зробити висновок про національно-патріотичний зміст виховного процесу на Сумщині.

Питання розвитку професійної освіти займало чільне місце в тогочасній системі шкільних закладів. До них приймали учнів до 14 років, оскільки “умови сьогоднішнього дня вимагають, щоб юнак чи дівчина ставали до праці”⁹. Ряд професійних шкіл працювало в місті Суми, декілька в Охтирці (школа садівництва й городництва, курси німецької мови, педагогічна школа, школа крою, шиття й кулінарії). Мережа професійних шкіл охоплювала села Охтирського району: Чупахівку (сільськогосподарська), Олешню (лісівництва), Кириківку (телеграфістів і залізничників), Хухру (скотарство і птахівництво). Платня за навчання у закладах цього району становила 200крб. на рік з розрахунку 2 крб. за урок¹⁰.

В системі професійної освіти на Роменщині ремісничі школи готували слюсарів, токарів, ковалів, ливарників, теслярів, стельмахів, бондарів; агрономічні: садівників, городників, бджолярів, шовківників, тваринників. Існували школи: вогнетривких будівельних матеріалів, медична і ветеринарна, духовна. Платня за отримання спеціальності в Роменському районі була помірнішою: 50 крб. на місяць і менше, в залежності від майнового стану батьків. Близько 25% учнів мали пільги на безкоштовне навчання, а учням ремісників ішов трудовий стаж¹¹.

Центром загальноосвітньої і фахової підготовки виступало м.Суми. Тут діяли: школа художньої вишивки¹², ремісничя, ряд приватних закладів (в тому числі й дитсадків), жіноча гімназія, школа для глухонімих дітей та інші¹⁴. Працювала також приватна школа, яку відкрив Семен Сапун для підготовки дітей до вступу в гімназію, що давала класичну освіту.

Програма навчання в загальноосвітній школі включала вивчення української мови, німецької мови (з 2 класу), рахування, чистописання, рахування, співів, технічної праці¹⁴. Як відомо, міністр окупованих територій А.Розенберг у розпорядженні від 29 грудня 1941 року заборонив відкривати вищі навчальні заклади для українців¹⁵. Але укладачі шкільних програм подбали про те, щоб матеріали “Читанки” включали відомості з історії, географії, природознавства, фізики.

Велику роль в освітніх процесах відіграло товариство “Просвіта”, де працювало багато українських патріотів. Завдяки їх діяльності навчально-виховний процес став потужним проявом національного руху. Осередки “Просвіти” діяли в Сумах, Кролевіці, Охтирці, Конотопі та інших райцентрах^{16,17}. Саме в “Просвітах” формувався український рух Опору німецьким окупантам. Зокрема, через Охтирську “Просвіту” йшов зв’язок до Харківської, тісно пов’язаної з революційною Організацією Українських Націоналістів¹⁸. Підпільну групу ОУН в Сумах очолював голова сумської “Просвіти”, визначний громадський і освітній діяч Семен Семенович Сапун. Згідно з “Повідомленням про засідання в німецькій комендатурі м.Суми за 12.12.42 року” він та 38 членів Організації були заарештовані німцями і розстріляні¹⁸.

Отже, не зважаючи на воєнний стан, цивільне життя в місті Суми та області, в тому числі освітнє, не тільки не припинялося, але й розвивалося. Пошук нових документів триває і ця цікава проблема потребує подальших ґрунтовних досліджень.

ДАСО. "Сумський вісник" - 1941р. - 4 грудня. - С.4.

1. Косик В. Україна в другій світовій війні. – Львів: “Місіонер.” В 3-х т., т.2 – 1998.- 383с., та Kosyk W. The Third Reich and the Ukrainian question (Documents 1934 - 1944) - London. - 1991.- 175р.
2. Ержабкова Б. Освіта і німецька шкільна політика в Райхскомісаріяті Україна. // Визвольний шлях. – 1986. - № 11 – 12 і 1986. - № 1.;
Косик В. Німецька шкільна політика в Райхскомісаріяті Україна. // Визвольний шлях. – 1994. - № 3 – С. 351 – 359.
3. Покидченко Л.А. Розсекречені друковані видання періоду Другої світової війни і присвячені Великій Вітчизняній війні. – Суми. – 2001.
4. Феоктистов. А. Навчальний рік починається. // Голос Охтирщини. – 1942. – 23 серпня. – С.3.
5. Народна освіта в Охтирському районі. // Голос Охтирщини. – 1942. – 16 жовтня. – С. 2 - 3.
6. Там же. – С. 3.
7. Створення всеукраїнської учительської спілки. // Визволення. – 1941. – 2 грудня. – С. 4.
8. Там же. – С. 4.
9. Сторінка для дітей. // Голос Охтирщини. – 1942. – 15 листопада. – С. 3.
10. Ліквідувати рештки комуністичного виховання. // Голос Охтирщини. – 1942. – 7 жовтня. – С. 3.
11. Створення всеукраїнської учительської спілки. // Визволення. – 1941. – 2 грудня. – С. 4.
12. Сапун. С. Завдання школи художньої вишивки. // Сумський вісник. – 1942. – 15 березня. – С. 3.
13. Державний архів Сумської області: Путівник / Держкомархів України. Держархів Сумської області. – Суми, 2002. – С. 296.

14. Феоктистов. А. Навчальний рік починається. // Голос Охтирщини. – 1942. – 23 серпня. – С.3.
15. Косик В. Україна в другій світовій війні. – Львів.: “Місіонер.” В 3-х т., т.1 – 1997.- С. 368.
16. Сапун. С. Завдання товариства”Просвіта”. // Сумський вісник. – 1942. – 28 січня. – С. 3.
17. Петренко. П. В секції письменників. // Голос Охтирщини. – 1943. – 8 січня. – С.2.
18. Коваль М. Просвіта в умовах “нового порядку”(1941-1944рр.) // Український історичний журнал. - 1995. - № 2. - С. 37-42.
19. Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні.: Париж-Нью-Йорк-Львів. – 1993. – С. 596-597.